

Kaasavate haridussüsteemide rahastamispoliitikad

Lõplik kokkuvõtlik raport

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

KAASAVATE HARIDUSSÜSTEEMIDE RAHASTAMISPOLIITIKAD

Lõplik kokkuvõttev raport

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur (edaspidi „agentuur“) on iseseisev ning sõltumatu organisatsioon. Euroopa Liidu liikmesriikide haridusministeeriumid ja Euroopa Komisjon kaasrahastavad agentuuri Euroopa Liidu (EL) haridusprogrammi „Erasmus+“ (2014–2020) tegevustoetuse kaudu.

Kaasrahastas Euroopa
Liidu programm
„Erasmus+“

Euroopa Komisjoni toetus trükise väljaandmisele ei kujuta endast heakskiitu selle sisule, mis peegeldab vaid trükise autorite vaateid, ja komisjon ei vastuta trükises sisalduva teabe mis tahes kasutamise eest.

Selles dokumendis esitatud ükskõik kelle vaated ei kujuta endast tingimata agentuuri, selle liikmesriikide ega komisjoni ametlike vaateid.

Toimetajad: Edda Óskarsdóttir, Amanda Watkins ja Serge Ebersold

Dokumendist väljavõtete tegemine on lubatud, kui neile lisatakse selge allikaviide. Raportile tuleb viidata järgmiselt: Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, 2018. *Kaasavate haridussüsteemide rahastamispoliitika: lõplik kokkuvõtlik raport.* (E. Óskarsdóttir, A. Watkins ja S. Ebersold, toim.). Odense, Taani

Parema kättesaadavuse tagamiseks on raport saadaval 25 keeles ja juurdepääsetavas elektroonilises vormis agentuuri veebilehel: www.european-agency.org

See on ingliskeelse originaalteksti tõlge. Kui kahtlete tõlgitud teabe täpsuses, vaadake ingliskeelset originaalteksti.

ISBN: 978-87-7110-785-2 (elektroniline)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

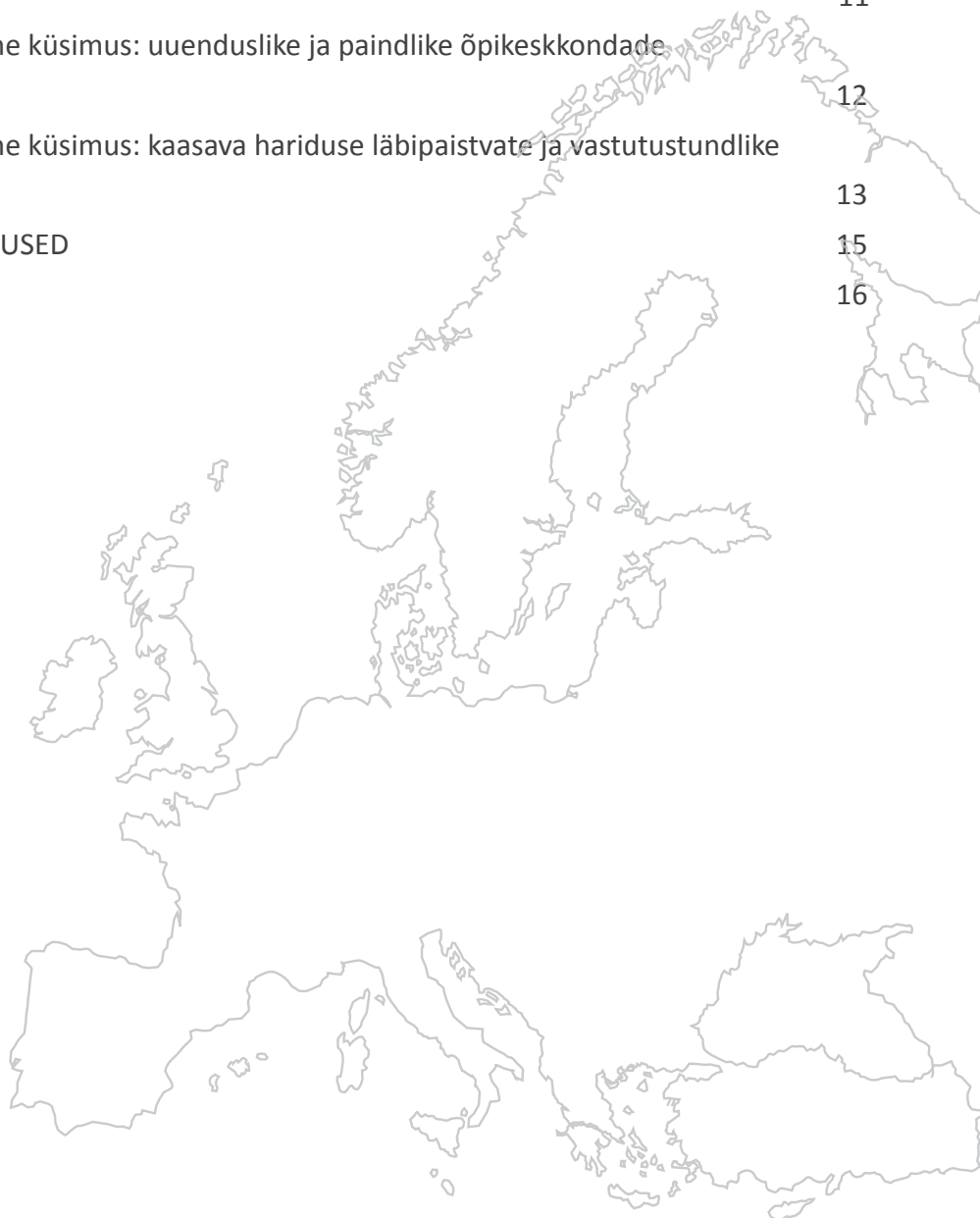
Sekretariaat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brüsseli esindus
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
Partnerlusprojekt	6
PROJEKTI TEGEVUSED JA METOODIKA	6
POLIITIKAKÜSIMUSTE, TEGURITE JA ASJAOLUDE RAAMISTIK	8
1. valdkondadevaheline küsimus: tagamine, et õppijad on tõhusalt kaasatud sobivatesse haridusvõimalustesse	10
2. valdkondadevaheline küsimus: koolide arendamise lähenemisviisi edendamine kaasavaks hariduseks	11
3. valdkondadevaheline küsimus: uuenduslike ja paindlike õpikeskkondade pakkumine	12
4. valdkondadevaheline küsimus: kaasava hariduse läbipaistvate ja vastutustundlike süsteemide tagamine	13
KOKKUVÕTVAD MÄRKUSED	15
KASUTATUD ALLIKAD	16

SISSEJUHATUS

Nõukogu soovitus, milles käsitletakse ühiste väärtuste, kaasava hariduse ja õpetamise Euroopa mõõtmel edendamist, väidab, et:

Kvaliteetse ja kaasava hariduse tegelik ja võrdne kättesaadavuse tagamine kõigi õppijate, sh sisserändajate järeltulijate, ebasoodsa sotsiaal-majandusliku tausta, erivajaduste ja puudega isikute jaoks – kooskõlas puuetega inimeste õiguste konventsiooniga – on sidusamate ühiskondade arenguks vältimatu (Euroopa Liidu Nõukogu, 2018, lk 6).

Uuringud näitavad, et rahastamismehhanismid on olulised selliste koolipraktika tüüpide kindlaksmääramises, mida pakutakse ebasoodsamas olukorras olevatest rühmadest pärit õppijatele (OECD, 2012). Hariduse rahastamise süsteemidel on tähtis osa selle tagamisel, et kõik õppijad, sealhulgas need, kes on soo, usu, võimekuse, seksuaalse sättumuse, sotsiaalse seisundi või rahvuse tõttu tõrjutud, pääsevad ligi kaasava hariduse süsteemile kõikidel elukestva õppe tasemetel (UNESCO, 2009). Kuigi riikidel tuleb kaasava hariduse rahastamisega seoses tegeleda eri probleemidega, on oluline tagada, et olemasolevaid ressursse (nii inimressursid kui ka muu) kasutatakse tõhusalt (UNESCO, 2017).

Kaasava haridussüsteemi rahastamispoliitika (FPIES) projekti eeldus on, et poliitikakujundajad kogu Euroopas tunnistavad, et finantsmehhanismid on vajalikud vähendamaks ebavõrdsust hariduses. Samas vajavad nad täpsemat teavet finantsmehhanismide mõju kohta kaasavale haridusele, mida saab kasutada nende poliitika arendamise suunamiseks.

Projekt FPIES on selle kindlaksmääratud poliitika vajaduse tulemus. Aastatel 2016–2018 ellu viidavas projektis lähtutakse Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuuri (edaspidi „agentuur“) eelmisest projektist: **Kaasava hariduse rahastamine – kaasava hariduse riiklike süsteemide kaardistamine** (Euroopa agentuur, 2016). Projekti FPIES kaasrahastavad agentuur ja Euroopa Komisjon „**Erasmus+**“ **3. põhimeetme – tulevikku suunatud koostööprojektid** – raamistiku kaudu. Selles lühiraportis esitatakse projekti FPIES kokkuvõte.

Partnerlusprojekt

Projekt põhineb kaheksa partneri – **Hollandi, Itaalia, Leedu, Norra, Portugali ja Sloveenia** haridusministeeriumide, agentuuri ning **Ramon Llulli ülikooli** – koostööl. Viimane tegutseb projekti hindajana, keskendudes projekti tegevustele ja tulemustele.

Projekti FPIES eesmärk on süstemaatiliselt kontrollida hariduse rahastamise eri lähenemisviise ning teha kindlaks tõhus rahastamispoliitika raamistik, mis aitab vähendada ebavõrdsust hariduses.

Projekti FPIES lähtepunkt on, et praegused ressursside jaotuse raamistikud kõikides riikides põhinevad haridussüsteemidel, mille eesmärk on olla üha kaasavam. Riigid on sellised ressursside jaotamise raamistikud välja arendanud selleks, et võimaldada sidusrühmadel rakendada kaasava hariduse põhimõtteid tõhusamalt.

Projekti tegevused keskendusid peamiselt kuue partnerriigi ressursside jaotamise süsteemide uurimisele.

PROJEKTI TEGEVUSED JA METOODIKA

Projekti FPIES kontseptuaalne raamistik (Euroopa agentuur, avaldamisel a) põhineb olemasolevatel teadusuuringute andmetel (eelkõige Euroopa agentuur, 2016). Kontseptuaalse raamistiku roll oli suunata projektiteabe kogumist ja sätestada kogutud teabe analüüsimise korraldus.

Projekti FPIES sisalduva teabe kogumise meetoodika oli vastastikuse õppimise lähenemisviis. See võib aidata kaasa enesehindamisele ja kogemusvahetusele, et toetada pikaajalise poliitika väljatöötamist ja rakendamist osalevates riikides.

Peamised vastastikuse õppimisega seotud tegevused olid kuues riigis toimunud õppekülastused: üks igas partnerriigis. Kõik riikide õppekülastused kaasasid palju asjaomaseid sidusrühmi ministeeriumi, omavalitsuse ja kooli tasandilt vastuvõtjariigis ning ministeeriumi tasandil kolme partnerriigi külastajaid ülejäänud viie partnerriigi seast. Riikide õppekülastustest osavõtjad osalesid mitmesugustes varem kokkulepitud tegevustes ja aruteludes, analüüsid samal ajal põhjalikult iga riigi eriõppe ning kaasava hariduse rahastamissüsteemi. Eesmärk oli tuvastada praeguse mudeli omadused, puudused ja võimalused. Need riikide tasandi poliitikaalased kogemusvahetused olid

metatasandi teabeallikad, mis moodustasid projekti analüüsimisega seotud tegevuse aluse. Need registreeriti järgmiselt:

- **Riikide aruanded:** riikide aruannetes on määratletud kaasava hariduse peamised tugevad küljed ja probleemid seoses rahastamise, juhtimise ning suutlikkuse suurendamisega aluseks olevates riikides. Riikide raportid valmistati ette enne riikide õppekülastuste toimumist. Need vormistati lõplikult pärast riigi õppekülastust, lähtudes selle ajal saadud teabest ja aruteludest.
- **Riikide õppekülastuste raportid:** riikide õppekülastuse raportites on dokumenteeritud iga külastuse peamised arutelu- ja õppimispunktid. Nendes on esitatud külastuse kokkuvõte ja arutelude põhjalik analüüs.

Teave riikide õppekülastuste kohta ja raportid on kättesaadavad **Hollandi, Itaalia, Leedu, Norra, Portugali** ja **Sloveenia** partnerlehtedel.

Projekti FPIES **koondaruandesse** (Euroopa agentuur, 2018) on koondatud järeldused, mis on tehtud kõikide projektitegevuste, riikide raportite, riikide õppekülastuste ja nende raportite põhjal. Selles on toodud välja rahastamisküsimused ning tegurid ja olulised vahendid, mis vähendavad hariduse ebavõrdsust tõhusate, kulutõhusate ja õiglaste rahastamismehhanismide kaudu.

Koondaruandes esitatud projekti tulemuste põhjal on projekti FPIES peamine väljund *poliitiliste suuniste raamistik* (Euroopa agentuur, avaldamisel b).

Selle *poliitiliste suuniste raamistiku* plaanitud sihtrühm ja potentsiaalsed kasutajad on kaasava hariduse poliitikakujundajad (otsustajad), kes töötavad süsteemi eri tasanditel (riiklik, piirkondlik ja kohalik). *Poliitiliste suuniste raamistik* sisaldab järgmist:

- ülevaade **poliitika elementidest**, mis toetavad kaasava haridussüsteemi rahastamise terviklikku poliitikat;
- **poliitikaraamistiku tutvustus**, mis tõstab esile valdkondadevahelised poliitikaküsimused ja poliitika eesmärgid, mis moodustavad kaasava haridussüsteemi tervikliku rahastamispoliitika (kokkuvõte on järgmises jaotises);
- **enesehindamise tööriist**, mis põhineb kavandatud raamistikul. See on töötatud välja poliitikakujundajate toetamiseks kaasava hariduse tagasiside saamiseks ja rahastamisvahendite üle arutamisel.

Selle rahastamise *poliitiliste suuniste raamistiku* üldine eesmärk on toetada riiklikul, piirkondlikul ja kohalikul tasemel töötavate poliitikakujundajate tulevikuotsuseid seoses

kaasava haridussüsteemi rahastamispoliitikaga. Kõik agentuuri liikmed mõistavad, et sellised arutelud on vajalikud, parandamaks nende süsteemide rakendamist, aruandekohustust ja juhtimist.

POLIITIKAKÜSIMUSTE, TEGURITE JA ASJAOLUDE RAAMISTIK

Kaasava haridussüsteemi rahastamise tervikliku poliitilise raamistiku raames ei tohi rahastamist mõista kui omaette eesmärki. See on pigem kaasava haridussüsteemi edendamise ja tagamise vahend, mis pakub kõikidele õppijatele kvaliteetseid haridusvõimalusi.

Projekti FPIES tulemused ühendavad kaasava haridussüsteemi rahastamismehhanismid oluliste vahenditega, mis toetavad tõhusate ja kulutõhusa kaasava hariduspoliitika rakendamist. Riikide kaasava hariduse poliitika kuulub kaasava hariduse mitmetasandilistesse ja mitmeid sidusrühmi kaasavatesse süsteemidesse, mis hõlmavad tava- ja eriõpet. Need süsteemid hõlmavad ministeeriumide- ja valdkondadevahelisi mehhanisme ning sisaldavad mittehariduslikke aspekte, mis mõjutavad õppijate juurdepääsu kvaliteetsele kaasavale haridusele. Seega sõltub rahastamismehhanismide tõhusus ja kulutõhusus ressursside olulistest vahenditest, mis juurutavad vahendeid ning ressursse institutsioonidevahelise koostöö ja kooskõlastatud ettevalmistamise ühises raamistikus (Euroopa agentuur 2016, 2018).

Need põhiteemad ühendavad kaasava haridussüsteemi rahastamismehhanismid nelja valdkondadevahelise küsimusega. Need **küsimused** moodustavad kaasava hariduse kvaliteedi ja kulutõhususe oluliste teemade ning poliitikamõõtmete raamistiku, millega tuleb efektiivse, kvaliteetse ja kulutõhusa kaasava hariduse poliitika rakendamisel arvestada.

Need küsimused puudutavad mitmeid olulisi vahenditega seotud **tegureid**, mis määravad õiglase, efektiivse ja kulutõhusa kaasava hariduse. Need tegurid on omakorda seotud peamiste rahastamise **asjaoludega**, mida peetakse efektiivse rahastamispoliitika rakendamisel oluliseks (Euroopa agentuur, 2018). Need küsimused, tegurid ja asjaolud moodustavad soovitusliku raamistiku vahendite ning kaasavate haridussüsteemide jaoks vajalike ressursside eraldamisel.

1. valdkondadevaheline küsimus: tagamine, et õppijad on tõhusalt kaasatud sobivatesse haridusvõimalustesse

Tuleb vältida välistamisstrateegiaid, mis jätavad õppijad ilma nende õigusest haridusele ja kaasavale haridusele ning/või märgistavad õppijaid tarbetult, nagu erihariduse vajaduse ametliku otsuse nõudmine. Selle küsimuse aluseks olev põhisoõnum on vajadus rahastada strateegiaid, mis toovad kaasa haridusliku kaasamise, mitte tõrjutuse.

Selle küsimuse aluseks olevad olulised vahendite tegurid ja vastastikku seotud peamised asjaolud on järgmised.

Peamised olulised rahastamistegurid	Peamised asjaolud
poliitiline pühendumus, et tagada kõikidele õppijatele õigus saada haridust;	<ul style="list-style-type: none">• kaasava hariduse rahaline toetamine;• pühendumus, et võimaldada kõikidele tiptase;• investeerimine õppijate eri toetusmeetmete väljatöötamisse;
kaasava hariduse juurutamine kohalikus kontekstis koos kogukonnapõhise lähenemisviisiga;	<ul style="list-style-type: none">• kaasava hariduse juurutamine kui oluline ülesanne ja vastutusala kõikidel otsustustasanditel;• koolide sotsiaalse vastutuse edendamine kaasava hariduse suunas;
koolide arendamise lähenemisviisi edendamine;	<ul style="list-style-type: none">• püsiva tasakaalu tagamine ülekoolilise (tootlikkust käsitlev) rahastamisega lähenemisviiside ja vajadustel põhineva (sisendeid käsitlev) rahastamisega lähenemisviiside vahel;• ressursimehhanismid, mis soodustavad kaasavate õpikogukondade arengut.

2. valdkondadevaheline küsimus: koolide arendamise lähenemisviisi edendamine kaasavaks hariduseks

Tuleb vältida finantsmehhanisme, mis takistavad kaasavat haridust. Paindlikud rahastamissüsteemid peavad tagama koolide arendamise lähenemisviisi, kus luuakse õpikogukondi uuenduslike ja paindlike õpetamisvormide arendamise kaudu, mis ühendavad tulemuslikkuse ning võrdsuse. Selle küsimuse põhisõnum on toetada koolide meeskondi, et nad võtaksid vastutuse kõikide õppijate vajaduste rahuldamise eest.

Selle küsimuse aluseks olevad olulised vahendite tegurid ja vastastikku seotud peamised asjaolud on järgmised.

Peamised olulised rahastamistegurid	Peamised asjaolud
toetava õpikeskkonna stiimulite pakkumine;	<ul style="list-style-type: none">• nende koolide ja õppijate rahaline toetamine, kellel on oht sattuda haridusteel raskustesse;• ressursimehhanismid, mis edendavad õppevõrgustikke;
koolide autonoomia edendamine;	<ul style="list-style-type: none">• riiklike vahendite paindlik kasutamine;• organisatsiooniline paindlikkus;
kaasava hariduse juurutamine toetavates kvaliteedi tagamise mehhanismides kooli tasandil;	<ul style="list-style-type: none">• juhtimisülesannete jagamise toetamine;• toetavate ja uuenduslike õpikeskkondade vahendite sobiv kombinatsioon.

3. valdkondadevaheline küsimus: uuenduslike ja paindlike õpikeskkondade pakkumine

Ebaefektiivsed rahastamismehhanismid suurendavad eraldatust ja tõrjutust, kui tajutakse, et õpetamine ja tugi tavalises keskkonnas on õppija vajaduste rahuldamiseks ebapiisav. Selle tagajärjel võivad sidusrühmad tunnetada, et spetsiaalsed keskkonnad (st eraldi koolid ja klassid) pakuvad osale õppijatele paremat hariduslikku tuge. Selle küsimuse põhisõnum on see, et tõhusad rahastamismehhanismid on kaasava hariduse stiimulid, kui nad edendavad suutlikkuse parandamise mehhanisme, mis võimaldavad sidusrühmadel töötada välja uuenduslikke ja paindlikke tavaõpikeskkondi kõikidele õppijatele.

Selle küsimuse aluseks olevad olulised vahendite tegurid ja vastastikku seotud peamised asjaolud on järgmised.

Peamised olulised rahastamistegurid	Peamised asjaolud
suutlikkuse parandamise strateegiate võimaldamine;	<ul style="list-style-type: none">• kohalike kogukondade, koolide või õppijate innustamine;
spetsiaalsetel keskkondadel võimaldatakse olla tavaliste keskkondade ressurss;	<ul style="list-style-type: none">• spetsiaalsete keskkondade stimuleerimine olema ressursikeskused;• spetsiaalsetes keskkondades töötavate spetsialistide kaasava hariduse juurutamise küsimused koolituses ja täiendkoolituses/-hariduses;
kaasava hariduse juurutamine professionaalses arengus;	<ul style="list-style-type: none">• kaasava hariduse juurutamine õpetaja koolitus-/haridusvõimalustes;• juhtimisoskuste edendamine kaasavate koolide arendamises;• vanemate kaasamine koolitus-/arendusvõimalustesse.

4. valdkondadevaheline küsimus: kaasava hariduse läbipaistvate ja vastutustundlike süsteemide tagamine

Ressursside jaotamise mehhanismid, mis edendavad hariduse toetamise ja võimaluste seas arendamisvaldkondade tuvastamise asemel õppijate sildistamist, ei ole pikas perspektiivis kulutõhusad ning on ebaõiglased. Ebatõhus valdkondadevaheline koostöö (st tervishoiu- ja sotsiaalkaitseteenustega) võib põhjustada teenuste dubleerimist ning kooskõlastamata lähenemisi. Selle küsimuse põhisõnum on see, et rahastamis- ja vahendite süsteemid, mis tasakaalustavad toimivuse, tõhususe ja võrdsusega seotud probleeme, on selgelt seotud õigusraamistikega, mis keskenduvad süsteemi üldisele juhtimisele, vastutusele ja parandamisele.

Selle küsimuse aluseks olevad olulised vahendite tegurid ja vastastikku seotud peamised asjaolud on järgmised.

Peamised olulised rahastamistegurid	Peamised asjaolud
võrgustiku haldamise strateegiad, mis edendavad kaasava hariduse ühtseid süsteeme;	<ul style="list-style-type: none">• juhtkonna kaasamine kooli ja kohalikesse võrgustikesse valdkondade- ja ministeeriumidevahelises raamistikus;
üleminek menetluslikelt kontrollimehhanismidelt kaasava hariduse vastutustundlikele süsteemidele;	<ul style="list-style-type: none">• rahastamisvahendite ühendamise tõenditel põhineva ressurside planeerimisega;• selliste järelevalvemehhanismide väljatöötamine, mis lähevad haldusnõuete järgimisest üha kaugemale;• rahastamisandmete kaardistamine võrreldes kaasava hariduse eesmärkidega;• kaasava hariduse juurutamine aruandlus- ja levitamismehhanismides;
kaasava hariduspoliitika juurutamine kvaliteedi tagamise süsteemis;	<ul style="list-style-type: none">• olemasolevate hindamismenetluste arendamine, võttes kaasava hariduse küsimused kvaliteedi tagamise süsteemi peamiste asjaolude aluseks;• selge kaasava hariduse kvaliteedi tagamise raamistiku väljatöötamine.

KOKKUVÕTVAD MÄRKUSED

Kaasava hariduse rahastamise projektide ja kõikide projekti FPIES tegevuste (Euroopa agentuur, 2016, 2018) põhjal selgub, et kaasava hariduse rahastamiseks puudub ideaalne vahend. *Nagu komisjoni teatistes Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele* rõhutatakse:

... ei ole garantiid, et suurenevad avaliku sektori kulutused annavad automaatselt häid tulemusi. PISA [rahvusvaheline õpilaste hindamise programm] tulemuste ning koolieelsele ja üldharidusele tehtavate avaliku sektori kulutuste võrdlemine näitab liikmesriigiti suuri erinevusi ressursside kasutamise tulemuslikkuses. Selline võrdlemine kinnitab, kui oluline on suurendada tõhusust, s.o kasutada piiratud ressursse võimalikult hästi ära kvaliteedi, võrdsuse ja tulemuslikkuse tagamiseks (Euroopa Komisjon, 2016, lk 3).

Riikide kaasava hariduse poliitika kuulub kaasava hariduse mitmetasandilistesse ja mitmeid sidusrühmi kaasavatesse süsteemidesse, mis hõlmavad tava- ja eriõpet. Praegusel kujul on need kaasavad haridussüsteemid üldharidussüsteemist palju keerukamad. Nad moodustavad riikide kaasava hariduse poole liikumise raamistiku.

Nagu Euroopa Liidu Nõukogu soovitas (2017), nõuab elukestva hariduse kõiki aspekte hõlmav eesmärk ministeeriumide- ja valdkondadevaheliste küsimuste kaasamist. See nõuab lisaks haridusega mitteseotud aspektide kaasamist, mis mõjutavad õppija juurdepääsu kvaliteetsele kaasavale haridusele (*ibid.*).

Kokkuvõttes ühendavad kõikide projekti FPIES tegevuste põhjal tehtud järeldused tõhusa ja kulutõhusa kaasava hariduse süsteemi nelja valdkondadevahelise küsimusega. Need poliitika eesmärkide ja sihtide toetatavad valdkondadevahelised küsimused on olulised lihtsustavad tegurid, mis toetavad tõhusate ja kulutõhusate kaasavate haridussüsteemide väljatöötamist, mis võib vähendada ebavõrdsust hariduses.

KASUTATUD ALLIKAD

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, 2016. *Financing of Inclusive Education: Mapping Country Systems for Inclusive Education [Kaasava hariduse rahastamine: kaasava hariduse riiklike süsteemide kaardistamine]*. (S. Ebersold, toim.). Odense, Taani.
www.european-agency.org/resources/publications/financing-inclusive-education-mapping-country-systems-inclusive-education (viimati kasutatud oktoobris 2018)

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, 2018. *Financing Policies for Inclusive Education Systems: Resourcing Levers to Reduce Disparity in Education [Kaasavate haridussüsteemide rahastamispoliitika: hariduse ebavõrdsuse vähendamiseks vajalikud vahendid]*. (S. Ebersold, E. Óskarsdóttir ja A. Watkins, toim.). Odense, Taani.
www.european-agency.org/resources/publications/fpies-synthesis-report (viimati kasutatud oktoobris 2018)

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, avaldamisel a. *Financing Policies for Inclusive Education Systems: Project Conceptual Framework [Kaasavate haridussüsteemide rahastamispoliitika: projekti kontseptuaalne raamistik]*. (E. Óskarsdóttir, A. Watkins ja S. Ebersold, toim.). Odense, Taani

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, avaldamisel b. *Financing Policies for Inclusive Education Systems: Policy Guidance Framework [Kaasavate haridussüsteemide rahastamispoliitika: poliitiliste suuniste raamistik]*. (A. Watkins, E. Óskarsdóttir ja S. Ebersold, toim.). Odense, Taani

Euroopa Komisjon, 2016. *Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: hariduse täiustamine ja moderniseerimine*. COM/2016/0941 final. Brüssel: Euroopa Komisjon.
eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=COM:2016:941:FIN (viimati kasutatud oktoobris 2018)

Euroopa Liidu Nõukogu, 2017. *Nõukogu ja nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajate järeldused kaasamise kohta mitmekesisuses, et tagada kvaliteetne haridus igapähele*. (2017/C 62/02). eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2017.062.01.0003.01.EST&toc=OJ:C:2017:062:FULL (viimati kasutatud oktoobris 2018)

Euroopa Liidu Nõukogu, 2018. *Nõukogu 22. mai 2018. aasta soovitus, milles käsitletakse ühiste väärtuste, kaasava hariduse ja õpetamise Euroopa mõõtme edendamist*. (2018/C 195/01). Brüssel: Euroopa Liidu Nõukogu. eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0607%2801%29 (viimati kasutatud oktoobris 2018)

OECD, 2012. *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools* [Võrdsus ja kvaliteet hariduses: ebasoodsamas olukorras olevate õppijate ja koolide toetamine]. Pariis: OECD Publishing

UNESCO, 2009. *Policy Guidelines on Inclusion in Education* [Poliitika suunised kaasavuseks hariduses]. Pariis: UNESCO

UNESCO, 2017. *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education* [Hariduses kaasavuse ja võrdsuse tagamise juhend]. Pariis: UNESCO

Sekretariaat:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brüsseli esindus:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org